



Judikatūras krājums

TIESAS SPRIEDUMS (virspalāta)

2021. gada 15. jūlijā *

Lūgums sniegt prejudiciālu nolēmumu – Darba ņēmēju drošības un veselības aizsardzība – Darba laika organizēšana – Bruņoto spēku locekļi – Savienības tiesību piemērojamība – LES 4. panta 2. punkts – Direktīva 2003/88/EK – Piemērošanas joma – 1. panta 3. punkts – Direktīva 89/391/EEK – 2. panta 2. punkts – Militārpersonu darbība – Jēdziens “darba laiks” – Dežūras laikposms – Strīds par darba ņēmēja atalgojumu

Lietā C-742/19

par lūgumu sniegt prejudiciālu nolēmumu atbilstoši LESD 267. pantam, ko *Vrhovno sodišče* (Augstākā tiesa, Slovēnija) iesniedza ar 2019. gada 10. septembra lēmumu un kas Tiesā reģistrēts 2019. gada 10. oktobrī, tiesvedībā

B. K.

pret

Republika Slovenija (Ministrstvo za obrambo),

TIESA (virspalāta)

šādā sastāvā: priekšsēdētājs K. Lēnartss [*K. Lenaerts*], priekšsēdētāja vietniece R. Silva de Lapuerta [*R. Silva de Lapuerta*], palātu priekšsēdētāji Ž. K. Bonišo [*J.-C. Bonichot*], M. Vilars [*M. Vilaras*], J. Regans [*E. Regan*] un N. Pisarra [*N. Piçarra*], tiesneši T. fon Danvics [*T. von Danwitz*], M. Safjans [*M. Saffan*], D. Švābi [*D. Šváby*], S. Rodins [*S. Rodin*], K. Jirimēe [*K. Jürimäe*], K. Likurģs [*C. Lycourgos*] (referents), P. Dž. Švirebs [*P. G. Xuereb*], L. S. Rosi [*L. S. Rossi*] un I. Jarukaitis [*I. Jarukaitis*],

ģenerālvokāts: H. Saugmandsgors Ēe [*H. Saugmandsgaard Øe*],

sekretāre: R. Šereša [*R. Šereš*], administratore,

ņemot vērā rakstveida procesu un 2020. gada 21. septembra tiesas sēdi,

ņemot vērā apsvērumus, ko sniedza:

- B. K. vārdā – *M. Pukšič, advetnik,*
- Slovēnijas valdības vārdā – *A. Grum* un *A. Dežman Mušič,* pārstāves,

* Tiesvedības valoda – slovēņu.

- Vācijas valdības vārdā – *J. Möller* un *S. Eisenberg*, pārstāvji,
 - Spānijas valdības vārdā – *S. Jiménez García*, pārstāvis,
 - Francijas valdības vārdā – *A.-L. Desjonquères*, *E. de Moustier* un *N. Vincent*, kā arī *T. Stehelin* un *A. Ferrand*, pārstāvji,
 - Eiropas Komisijas vārdā – *B. Rous Demiri*, kā arī *N. Ruiz García* un *M. van Beek*, pārstāvji,
- noklausījusies ģenerālvokāta secinājumus 2021. gada 28. janvāra tiesas sēdē,
pasludina šo spriedumu.

Spriedums

- 1 Lūgums sniegt prejudiciālu nolēmumu ir par to, kā interpretēt Eiropas Parlamenta un Padomes Direktīvas 2003/88/EK (2003. gada 4. novembris) par konkrētiem darba laika organizēšanas aspektiem (OV 2003, L 299, 9. lpp.) 2. pantu.
- 2 Šis lūgums ir iesniegts tiesvedībā starp B. K. un *Republika Slovenija (Ministrstvo za obrambo)* (Slovēnijas Republika (Aizsardzības ministrija)) par piemaksu atalgojumam par virsstundām.

Atbilstošās tiesību normas

Savienības tiesības

Direktīva 76/207/EEK

- 3 Padomes Direktīvas 76/207/EEK (1976. gada 9. februāris) par tāda principa īstenošanu, kas paredz vienlīdzīgu attieksmi pret vīriešiem un sievietēm attiecībā uz darba, profesionālās izglītības un izaugsmes iespējām un darba apstākļiem (OV 1976, L 39, 40. lpp.), 3. panta 1. punktā bija noteikts:
“Vienlīdzīgas attieksmes principa piemērošana nozīmē to, ka nosacījumos, to skaitā atlases kritērijos, kas attiecas uz iespēju iegūt darba vietu vai amatu, neatkarīgi no darbības nozares vai jomas, un pieeju visiem amatu hierarhijas līmeņiem, nav nekādas diskriminācijas atkarībā no dzimuma.”

Direktīva 89/391/EEK

- 4 Padomes Direktīvas 89/391/EEK (1989. gada 12. jūnijs) par pasākumiem, kas ieviešami, lai uzlabotu darba ņēmēju drošību un veselības aizsardzību darbā (OV 1989, L 183, 1. lpp.), 2. pantā ir paredzēts:
“1. Šī direktīva attiecas uz visām valsts un privātas darbības nozarēm (rūpniecību, lauksaimniecību, tirdzniecību, pārvaldi, pakalpojumiem, izglītību, kultūru, izklaidi u.c.).
2. Šī direktīva nav piemērojama, ja tā ir nenovēršamā pretrunā dažu valsts dienestu darbības īpatnībām, piemēram, bruņotajos spēkos vai policijā, vai kādā īpašā civilās aizsardzības dienestā.

Tādā gadījumā darba ņēmēju drošība un veselības aizsardzība, cik iespējams, jānodrošina, apzinoties šīs direktīvas izvirzītos mērķus.”

Direktīva 89/656/EEK

- 5 Padomes Direktīvas 89/656/EEK (1989. gada 30. novembris) par drošības un veselības aizsardzības minimālajām prasībām, lietojot individuālos aizsardzības līdzekļus darba vietās (trešā atsevišķā direktīva Direktīvas 89/391/EEK 16. panta 1. punkta nozīmē) (OV 1989, L 393, 18. lpp.), 1. pantā ir noteikts:

“1. Šī direktīva, kas ir trešā atsevišķā direktīva Direktīvas 89/391/EEK 16. panta 1. punkta nozīmē, nosaka minimālās prasības par individuālo aizsardzības līdzekļu lietošanu darba vietā.

2. Direktīva 89/391/EEK pilnā mērā attiecas uz visu šā panta 1. punktā noteikto darbības sfēru, kas nav pretrunā ar stingrākiem un/vai specifiskākiem šīs direktīvas noteikumiem.”

- 6 Šīs direktīvas 2. pants ir formulēts šādi:

“1. Šajā direktīvā par individuālajiem aizsardzības līdzekļiem sauc visus valkāšanai vai līdzņemšanai paredzētos aizsardzības līdzekļus, kas nodrošina darba ņēmējus pret vienu vai vairākiem apdraudējumiem viņu darba drošībai un veselībai, kā arī citas šim mērķim domātas papildierīces.

2. Panta 1. punktā minētā definīcija neattiecas uz:

[..]

c) individuālajiem aizsardzības līdzekļiem, kurus valkā vai lieto armijā, policijā vai citās sabiedriskās kārtības sargāšanas struktūrās;

[..].”

Direktīva 2003/88

- 7 Direktīvas 2003/88 1. panta 3. punkta pirmajā daļā ir noteikts:

“Šo direktīvu piemēro visām darbību nozarēm, gan valsts, gan privātajām, Direktīvas 89/391/EEK 2. panta nozīmē, neskarot šīs direktīvas 14., 17., 18. un 19. pantu.”

- 8 Saskaņā ar šīs direktīvas 2. pantu “Definīcijas”:

“Šajā direktīvā piemēro šādas definīcijas:

1) “darba laiks” ir jebkurš laikposms, kurā darba ņēmējs strādā darba devēja labā un veic savu darbu vai pilda pienākumus saskaņā ar valsts tiesību aktiem un/vai praksi;

2) “atpūtas laiks” ir jebkurš laikposms, kas nav darba laiks;

[..].”

9 Minētās direktīvas 17. panta 3. punktā ir paredzēts:

“Saskaņā ar šā panta 2. punktu var tikt pieļautas atkāpes no 3., 4., 5., 8. un 16. panta:

[..]

b) tādu drošības un novērošanas darbību gadījumā, kas pieprasa pastāvīgu klātbūtni, lai aizsargātu īpašumu un personas, jo īpaši bruņotā apsardze un uzraugi vai apsardzes firmas;

c) tādu darbību gadījumā, kurās ir vajadzīga nepārtraukta apkalpošana vai ražošana [..];

[..].”

Direktīva 2013/35/ES

10 Eiropas Parlamenta un Padomes Direktīvas 2013/35/ES (2013. gada 26. jūnijs) par minimālajām veselības aizsardzības un drošuma prasībām attiecībā uz darba ņēmēju pakļaušanu riskam, ko rada fizikāli faktori (elektromagnētiskie lauki) (20. atsevišķā direktīva Direktīvas 89/391/EEK 16. panta 1. punkta nozīmē), un ar ko atceļ Direktīvu 2004/40/EK (OV 2013, L 179, 1. lpp.), 1. pantā ir noteikts:

“1. Šajā direktīvā, kas ir 20. atsevišķā direktīva Direktīvas 89/391/EEK 16. panta 1. punkta nozīmē, paredzēts prasību minimums darba ņēmēju aizsardzībai pret tiem riskiem viņu veselībai un drošumam, ko rada vai varētu radīt elektromagnētisko lauku iedarbība darba laikā.

[..]

6. Neskarot stingrākus vai sīkāk izstrādātus šīs direktīvas noteikumus, Direktīva 89/391/EEK arī turpmāk pilnībā attiecas uz visu 1. punktā minēto jomu.”

11 Šīs direktīvas 10. panta 1. punktā ir noteikts:

“Atkāpjoties no 3. panta, bet neskarot 5. panta 1. punktu, tiek piemērots turpmāk minētais:

[..]

b) dalībvalstis var atļaut, ka attiecībā uz personālu, kas strādā operatīvos militāros objektos vai ir iesaistīts militārās darbībās, tostarp kopējās starptautiska līmeņa militārās mācībās, tiek īstenota līdzvērtīga vai specifiskāka aizsardzības sistēma, ja tiek novērsta nelabvēlīga ietekme uz veselību un drošuma riski;

[..].”

Slovēnijas tiesības

- 12 *Kolektivna pogodba za javni sektor* (Publiskā sektora koplīgums) 46. pantā – redakcijā, kas piemērojama pamatlīetai (*Uradni list RS*, Nr. 57/2008 un nākamie), – bija noteikts, ka publiskajā sektorā nodarbinātām personām pienākas piemaksa par izsaukuma gatavību 20 % apmērā no pamatalgas stundas tarifa likmes, bet šis izsaukuma gatavības laikposms netiek ieskaitīts kā darba laiks.
- 13 Šī koplīguma pamatojumā bija izklāstīts šādi:
- “Izsaukuma gatavība nozīmē publiskajā sektorā nodarbinātas personas sasniedzamību, lai nepieciešamības gadījumā tā varētu doties uz darbu ārpus sava darba laika. Rīkojumam par izsaukuma gatavību ir jābūt noformētam rakstveidā. Piemaksas par izsaukuma gatavību apmērs ir identisks neatkarīgi no tā, vai publiskajā sektorā nodarbinātā persona ir pastāvīgi pieejama dienā, naktī, darbdienā, svētdienā vai oficiālā brīvdienā.”
- 14 1994. gada 20. decembra *Zakon o obrambi* (Likums par aizsardzību; *Uradni list RS*, Nr. 82/94) – redakcijā, kas piemērojama pamatlīetai (turpmāk tekstā – “*ZObr*”), – 5. panta 14. punktā ir paredzēts, ka militārpersona šā likuma nozīmē ir persona, kas pilda militāru dienestu, un tā 14.a punktā precizēts, ka darba ņēmējs šā likuma izpratnē ir militārpersona vai civilpersona, kas strādā savā profesijā armijā, vai kāda cita persona, kas ministrijā pilda administratīvus vai specializētus tehniskus uzdevumus.
- 15 Saskaņā ar *ZObr* 51. pantu militārpersona noteiktos apstākļos var izmantot ieročus, lai veiktu dežūru.
- 16 *ZObr* 97.č pantā, kas attiecas uz dežūrām, ir noteikts:
- “(1) Parasti dežūras ilgst 24 stundas bez pārtraukuma.
- (2) Militārpersonas, kad tās veic dežūru, tiek uzskatītas par darba ņēmējiem ar daļlaika noslodzi. Stundas, kurās tās neveic nekādu faktisku darbu, netiek ierēķinātas darba laikā, bet tiek uzskatītas par izsaukuma gatavības laikposmu darba vietā.
- (3) Ikdienu darba laiks laikposmā, kad darba ņēmējs veic dežūru, nedrīkst pārsniegt 12 stundas. Ārkārtas gadījumā vai jau iesākta uzdevuma pabeigšanai militārpersonu darba laiku var izņēmuma kārtā pagarināt, bet tādā gadījumā darba stundas, kas nostrādātas pēc 12 jau nostrādātām faktiskā darba stundām, tiek uzskatītas par virsstundām.
- (4) Dežūra var bez pārtraukuma ilgt augstākais līdz septiņām dienām. Militārpersonām ir tiesības uz pārtraukumiem atpūtai vietā, kurā tās veic dežūru, tā ka 12 stundas tiek uzskatītas par parasto darba laiku un atlikušās 12 stundas savukārt tiek uzskatītas par izsaukuma gatavības laiku.”
- 17 Saskaņā ar *ZObr* 97.e pantu par izsaukuma gatavību:
- “(1) Izsaukuma gatavības laikposms ir laiks, kurā [aizsardzības nozarē strādājošam] darba ņēmējam ir jābūt sasniedzamam darba vietā, kādā noteiktā vietā vai dzīvesvietā.

(2) Izsaukuma gatavības laikposms netiek ierēķināts nedēļas vai mēneša darba stundu skaitā. Ja darba ņēmējam izsaukuma gatavības laikposmā ir faktiski jāstrādā, šīs faktiskā darba stundas tiek iekļautas nedēļas vai mēneša darba stundu skaitā.

(3) Ministrs nosaka izsaukuma gatavības gadījumus un to īstenošanas procedūras darba vietās, kādā noteiktā vietā vai dzīvesvietā. Izsaukuma gatavības gadījumus un to īstenošanas procedūras armijā nosaka Aizsardzības ģenerālštāba priekšnieks.

(4) Izsaukuma gatavība kādā noteiktā vietā ir pielīdzināta izsaukuma gatavībai darba vietā.”

- 18 *Pravila službe v Slovenski vojski* (Slovēnijas armijas dienesta reglaments; *Uradni list RS*, Nr. 84/09) jēdzienu “dežūra” definē šādi:

“Dežūru uzskata par kaujas uzdevumu miera laikā [...], kuras laikā karavīrs, kas atrodas dežūrā, arī var izmantot ieročus un letālu spēku saskaņā ar *ZObr* 51. panta noteikumiem. Dežūra tiek veikta darba laika blokos (septiņu dienu laikposmā ar pastāvīgu klātbūtni, proti, 24 stundas diennaktī atrodoties darba vietā), lai pienācīgi organizētu darbu. Dežūru organizē militārās vienības līmenī, kas arī nodrošina, ka uz personām vienā un tajā pašā vienībā vienlīdz attiecas pienākums nodrošināt dežūras. Dežūrai ir īpaša militārā un stratēģiskā nozīme. Nepārtrauktas operatīvās gatavības nodrošināšana ir armijas pamatfunkcija miera laikā. Lai nodrošinātu pienācīgu sagatavotības līmeni miera laikā, armija nodrošina pastāvīgus spēkus un pastāvīgus pasākumus gatavībai rīkoties. Pastāvīgie spēki ļauj nodrošināt armijai nepārtrauktas spējas un iespējas militārai un nemilitārai iesaistei uz sauszemes, jūrā un gaisā Slovēnijas Republikā. Aizsardzības spēki ir daļa no pastāvīgajiem spēkiem.

Dežūras nodrošina bruņota vienība vai militārpersonu grupa, kas nodrošina personu, iekārtu, aktīvu un teritorijas fizisku aizsardzību. [...]

Personu, kas veic dežūru, vispārīgie pienākumi ir modri aizsargāt un aizstāvēt tām uzticēto (iekārtas, personas utt.), neizlaist no rokām ieroči un būt pastāvīgi gatavām to lietot, neatstāt dežūras vietu līdz brīdim, kad kāds tās ir nomainījis, neatļaut nevienam, kas nav augstākstāvoša persona, komandiera vietnieks vai dežūras komandieris, virsnieks vai par uzraudzību atbildīgā persona, tuvoties dežūrpostenim vai apsargātai ēkai vai pārvietoties aizliegtā zonā. Turklāt personām, kas veic dežūru, ir jāaiztur personas, kā tas ir noteikts arī attiecībā uz noteiktiem dežūrpostenim, kā arī jāuztur kontakts un jāsažinās tikai ar dežūras komandieri un citām dežūras struktūrām un jāinformē dežūras komandieris personu traucējumu vai tuvumā esoša ugunsgrēka gadījumā, ja pastāv apdraudējums apsargātajam objektam vai [militārajiem] spēkiem dabas katastrofu vai citu katastrofu dēļ, ja tās saskrims vai tām nepieciešama jebkāda cita veida palīdzība.

Drošības spēki nodrošina iekārtu, dokumentu, personu, ieroču un militārā aprīkojuma, munīcijas un citu materiālu drošību pret dažāda veida draudiem. [...]

Pamatlieta un prejudiciālie jautājumi

- 19 Laikposmā no 2014. gada februāra līdz 2015. gada jūlijam B. K. kā Slovēnijas armijas instruktors septiņas dienas mēnesī veica nepārtrauktas “dežūras”, kuru laikā viņam bija jābūt pieejamam un pastāvīgi jāuzturas kazarmās, kurās viņš bija norīkots. Šajā “dežūrā” ietilpa gan laikposmi, kuros B. K. bija jāveic faktiskas uzraudzības darbības, gan laikposmi, kuros viņam bija tikai jāpaliek

augstākstāvošo amatpersonu rīcībā. Gadījumā, ja bez iepriekšēja brīdinājuma ierodas militārā policija, inspekcija vai ātrās reaģēšanas vienība, viņam tas bija jānorāda īpašā reģistrācijas formulārā un jāpilda augstākstāvošo amatpersonu dotie rīkojumi.

- 20 Aizsardzības ministrija uzskatīja, ka par katru no šīm “dežūras” dienām astoņas stundas ir jāuzskata par darba laiku, līdz ar to tā B. K. izmaksāja atbilstošu parasto darba samaksu par šīm astoņām darba stundām. Par pārējām stundām B. K. saņēma tikai piemaksu par izsaukuma gatavību 20 % apmērā no pamatalgas.
- 21 B. K. vērsās Slovēnijas tiesās ar prasību par to, lai viņam kā par virsstundām tiktu samaksāts par stundām, kurās “dežūras” laikā viņš faktiski neveica nekādu darbu sava darba devēja labā, bet viņam bija jāpaliek augstākstāvošo amatpersonu rīcībā kazarmās, kas atradās tālu no viņa dzīvesvietas un ģimenes.
- 22 Tā kā viņa prasība pirmajā instancē un apelācijas instancē tika noraidīta, B. K. iesniedza kasācijas sūdzību iesniedzējtiesā.
- 23 Pēdējā minētā norāda, pirmkārt, ka saskaņā ar Direktīvas 2003/88 1. panta 3. punktu, lasot to kopā ar Direktīvas 89/391 2. pantu, Direktīva 2003/88 nav piemērojama, ja tas ir nenovēršamā pretrunā dažu valsts dienestu darbības īpatnībām. Atsaucoties uz 2004. gada 5. oktobra spriedumu *Pfeiffer* u.c. (no C-397/01 līdz C-403/01, EU:C:2004:584), iesniedzējtiesa uzskata, ka šis izņēmums ir paredzēts vienīgi ar mērķi nodrošināt par drošību, veselības aizsardzību un sabiedrisko kārtību atbildīgo dienestu sekmīgu darbību ārkārtēji smagu notikumu gadījumā, kuros nav iespējams plānot ātrās reaģēšanas un glābšanas vienību darba laiku.
- 24 Iesniedzējtiesa norāda, ka šajā gadījumā B. K. ir veicis savu parasto darbu, proti, regulāri veicis “dežūras” miera laikā, un pamatlietā aplūkotajā laikposmā neesot bijis nekādu neparedzamu apstākļu un nekādu ārkārtas notikumu. Tādējādi šī tiesa uzskata, ka ieinteresētās personas darba laika plānošana nekādā ziņā nebija neiespējama.
- 25 Minētā tiesa tomēr šaubās par to, vai uz Direktīvas 89/391 2. pantā paredzēto izņēmumu var vispārīgi atsaukties attiecībā uz militārpersonām miera laikā un uz darba ņēmējiem aizsardzības nozarē.
- 26 Otrkārt, pieņemot, ka Direktīva 2003/88 šajā gadījumā ir piemērojama, iesniedzējtiesa nav pārliecināta par to, vai laikposmi, kuros B. K. “dežūras” laikā neveica nekādu faktisku darbu sava darba devēja labā, bet viņam bija jāpaliek kazarmās augstākstāvošo amatpersonu rīcībā, ir jāuzskata par “darba laiku” šīs direktīvas 2. panta izpratnē.
- 27 Uzsvērusi, ka uz šo jautājumu varētu būt jāsniedz apstiprinoša atbilde, minētā tiesa norāda, ka Slovēnijas tiesībās šādi laikposmi ir izslēgti no darba laika tāpat kā laikposmi, kuros militārpersonai ir jāuzturas savā dzīvesvietā, un ka par šiem abu veidu laikposmiem ir paredzēts vienāds atalgojuma līmenis, kas, pēc minētās tiesas domām, neatbilstot Direktīvai 2003/88.
- 28 Šādos apstākļos *Vrhovno sodišče* (Augstākā tiesa, Slovēnija) nolēma apturēt tiesvedību un uzdot Tiesai šādus prejudiciālus jautājumus:

“1) Vai [Direktīvas 2003/88] 2. pantu piemēro arī tiem darba ņēmējiem, kuri strādā aizsardzības nozarē, un militārpersonām, kuras veic dežūras miera laikā?

- 2) Vai [Direktīvas 2003/88] 2. panta normai ir pretrunā tāds valsts tiesiskais regulējums, atbilstoši kuram darba laikā netiek ieskaitīts laiks, kas atbilst aizsardzības nozarē strādājošu darba ņēmēju izsaukuma gatavībai darba vietā vai kādā noteiktā vietā (bet ne savā dzīvesvietā) vai aizsardzības nozarē strādājošu militārpersonu dežūrām, kuras laikā šīs militārpersonas neveic nekādu faktisku darbu, bet tām tomēr ir fiziski jāatrodas kazarmās?”

Par prejudiciālajiem jautājumiem

Par pieņemamību

- 29 Ar prejudiciālajiem jautājumiem iesniedzējtiesa būtībā vēlas noskaidrot, vai noteikti laikposmi, kuros gan militārpersonām, gan civilajam personālam, kas darbojas aizsardzības nozarē, vajadzības gadījumā ir jāpaliek augstākstāvošo amatpersonu rīcībā, var tikt uzskatīti par “darba laiku” šīs direktīvas 2. panta izpratnē.
- 30 Nav strīda, ka pamatlieta attiecas tikai uz militārpersonu. Tādējādi ir jāatzīst, ka, ciktāl prejudiciālie jautājumi attiecas uz civilo personālu, kas darbojas aizsardzības nozarē, tiem nav nekāda sakara ar pamatlīetas priekšmetu un tādējādi saskaņā ar pastāvīgo judikatūru tie ir nepieņemami (spriedums, 2021. gada 2. februāris, *Consob*, C-481/19, EU:C:2021:84, 29. punkts un tajā minētā judikatūra).

Par pirmo jautājumu

- 31 Vispirms ir jāatgādina, ka saskaņā ar Tiesas pastāvīgo judikatūru ar LESD 267. pantu iedibinātās sadarbības starp valstu tiesām un Tiesu procedūras ietvaros Tiesai ir jāsniedz valsts tiesai noderīga atbilde, kas ļautu izlemt tās izskatīšanā esošo strīdu. Šajā nolūkā Tiesai vajadzības gadījumā ir jāpārformulē tai uzdotie jautājumi. Turklāt Tiesai var nākties ņemt vērā tādas Savienības tiesību normas, uz kurām valsts tiesa sava jautājuma izklāstā nav atsaukusies (spriedums, 2018. gada 7. augusts, *Smith*, C-122/17, EU:C:2018:631, 34. punkts un tajā minētā judikatūra).
- 32 Šajā ziņā ir jānorāda, pirmkārt, ka, lai noteiktu, vai, kā to vaicā iesniedzējtiesa, Direktīvas 2003/88 2. pants ir piemērojams tādei dežūrai, ko veic militārpersona miera laikā, kā “dežūra”, ko veica B. K. šī sprieduma 19. punktā minētajos apstākļos, ir jāpārbauda, vai šāda darbība ietilpst šīs direktīvas piemērošanas jomā, kas ir noteikta nevis tās 2. pantā, bet gan tās 1. panta 3. punktā.
- 33 Otrkārt, iesniedzējtiesa balstās uz pieņēmumu, ka pamatlieta ietilpst Savienības tiesību piemērošanas jomā. Tomēr, ciktāl šis strīds attiecas uz militārpersonu, vispirms ir jāpārbauda, vai, kā to apgalvo Francijas un Spānijas valdības, ir tā, ka Savienības tiesībās nav paredzēts regulēt militārpersonu darba laika organizēšanu, jo uz šo organizēšanu attiecas dalībvalstu bruņoto spēku organizācijas noteikumi, kuri pēc savas būtības ir izslēgti no šo tiesību piemērošanas jomas saskaņā ar LES 4. panta 2. punktu.
- 34 Šādos apstākļos, lai iesniedzējtiesai sniegtu lietderīgu atbildi, kas tai ļautu atrisināt tajā izskatāmo strīdu, ir jāpārformulē pirmais jautājums un jāuzskata, ka ar to šī tiesa būtībā vaicā, vai Direktīvas 2003/88 1. panta 3. punkts, lasot to kopsakarā ar LES 4. panta 2. punktu, ir jāinterpretē tādējādi, ka miera laikā veikta militārpersonas dežūra ir izslēgta no šīs direktīvas piemērošanas jomas.

- 35 Pirmkārt, ir jāpārbauda, vai LES 4. panta 2. punktā ir noteikts pienākums izslēgt visus bruņoto spēku locekļus no Savienības tiesību, it īpaši noteikumu par darba laika organizēšanu, piemērošanas jomas.
- 36 Saskaņā ar šo 4. panta 2. punktu Savienība respektē, pirmām kārtām, dalībvalstu vienlīdzību saistībā ar Līgumiem, kā arī to nacionālo identitāti, kas raksturīga to politiskajām un konstitucionālajām pamatstrukturām, un, otrām kārtām, valstu galvenās funkcijas, tostarp nodrošinot valsts teritoriālo integritāti, uzturot likumību un kārtību un aizsargājot valsts drošību. Šajā pašā tiesību normā ir precizēts, ka valsts drošība ir vienīgi katras dalībvalsts atbildība.
- 37 Šajā ziņā ir jānorāda, ka dalībvalstu bruņoto spēku galvenie uzdevumi, proti, teritoriālās integritātes un valsts drošības nodrošināšana, ir skaidri minēti starp tām valsts galvenajām funkcijām, kuras Savienībai ir jārespektē saskaņā ar LES 4. panta 2. punktu.
- 38 Turklāt no Tiesas judikatūras izriet, ka dalībvalstu – kuru mērķis ir aizsargāt to teritoriju vai būtiskas intereses – militārās organizācijas izvēle pati par sevi nav reglamentēta Savienības tiesībās (šajā nozīmē skat. spriedumu, 2003. gada 11. marts, *Dory*, C-186/01, EU:C:2003:146, 35. punkts).
- 39 Tomēr no tā, ka Savienībai jārespektē LES 4. panta 2. punktā nostiprinātās valsts galvenās funkcijas, neizriet, ka dalībvalstu lēmumi par savu bruņoto spēku organizāciju neietilpst Savienības tiesību piemērošanas jomā, it īpaši, ja runa ir par noteikumiem par darba laika organizēšanu.
- 40 Proti, saskaņā ar Tiesas pastāvīgo judikatūru, lai arī vienīgi dalībvalstu ziņā ir noteikt to būtiskās drošības intereses un veikt pienācīgus pasākumus, lai nodrošinātu to iekšējo un ārējo drošību, tostarp pieņemot lēmumus par to bruņoto spēku organizāciju, tikai tas apstāklis vien, ka valsts pasākums ir veikts, lai aizsargātu valsts drošību, nevar izraisīt Savienības tiesību nepiemērojamību un atbrīvot dalībvalstis no pienākuma ievērot šīs tiesības (šajā nozīmē skat. spriedumus, 1999. gada 26. oktobris, *Sirdar*, C-273/97, EU:C:1999:523, 15. punkts; 2000. gada 11. janvāris, *Kreil*, C-285/98, EU:C:2000:2, 15. punkts, kā arī 2020. gada 6. oktobris, *Privacy International*, C-623/17, EU:C:2020:790, 44. punkts un tajā minētā judikatūra). Tas pats attiecas uz valsts pasākumiem, kas noteikti, lai aizsargātu dalībvalsts teritoriālo integritāti.
- 41 Turklāt, kā būtībā ir norādījis ģenerāladvokāts secinājumā 44. un 45. punktā, šis apgalvojums nav pretrunā 2003. gada 11. marta spriedumam *Dory* (C-186/01, EU:C:2003:146).
- 42 Proti, lai gan obligātā militārā dienesta ieviešana, par kuru bija runa lietā, kurā tika pasludināts šis spriedums, nav Savienības tiesībās aplūkots jautājums, darba laika organizēšana ir joma, kas saskaņā ar LESD 153. panta 2. punktu ir saskaņota ar Direktīvu 2003/88.
- 43 Tomēr, lai gan tas, ka Savienībai ir jārespektē valsts pamatfunkcijas, nenozīmē, ka militārpersonu darba laika organizēšana pilnībā tiek izslēgta no Savienības tiesību piemērošanas jomas, LES 4. panta 2. punktā ir prasīts, lai Savienības tiesību normu attiecībā uz šo organizāciju piemērošana militārpersonām nebūtu šķērslis šo būtisko funkciju pienācīgai izpildei. Līdz ar to šos noteikumus nevar interpretēt tādējādi, ka tie liegtu bruņotajiem spēkiem pildīt savus uzdevumus un ka tie līdz ar to apdraudētu valsts galvenās funkcijas, proti, tās teritoriālās integritātes saglabāšanu un valsts drošības nodrošināšanu.

- 44 No minētā izriet, ka īpatnības, ko katra dalībvalsts nosaka savu bruņoto spēku darbībai, Savienības tiesībās ir pienācīgi jāņem vērā neatkarīgi no tā, vai šīs īpatnības tostarp izriet no šīs dalībvalsts īpašajām starptautiskajām saistībām, konfliktiem vai draudiem, ar kuriem tā saskaras, vai arī no šīs valsts ģeopolitiskā konteksta.
- 45 Tādējādi Savienības tiesību normu, it īpaši to, kas attiecas uz darba laika organizēšanu, piemērošana nevar kavēt īpašo uzdevumu izpildi, kurus katra dalībvalsts, ņemot vērā savus ierobežojumus un atbildību, uztic saviem bruņotajiem spēkiem, lai saglabātu teritoriālo integritāti vai nodrošinātu valsts drošību.
- 46 No visiem šiem apsvērumiem izriet, ka LES 4. panta 2. punkta ietekme nav tāda, ka no Savienības tiesību piemērošanas jomas tiktu izslēgta visu militārpersonu darba laika organizēšana.
- 47 Otrkārt, jāatgādina, ka Direktīvas 2003/88 mērķis ir noteikt minimālās prasības, lai uzlabotu darba ņēmēju dzīves un darba apstākļus, saskaņojot valstu tiesisko regulējumu, tostarp attiecībā uz darba laika ilgumu. Šīs saskaņošanas Eiropas Savienības līmenī darba laika organizēšanas jomā mērķis ir garantēt labāku darba ņēmēju drošības un veselības aizsardzību, piešķirot viņiem minimālos atpūtas laikposmus, it īpaši ikdienas un iknedēļas atpūtu, kā arī atbilstīgus pārtraukumus, un paredzot maksimālo iknedēļas darba laiku (spriedums, 2021. gada 9. marts, *Radiotelevizija Slovenija* (Izsaukuma gatavības laikposms nomaļā vietā), C-344/19, EU:C:2021:182, 25. punkts un tajā minētā judikatūra).
- 48 Turklāt Direktīvas 2003/88 tiesību normās ir precizētas pamattiesības uz maksimālā darba laika ierobežošanu un uz ikdienas un iknedēļas atpūtas laikposmiem, kas ir *expressis verbis* nostiprinātas Eiropas Savienības Pamattiesību hartas (turpmāk tekstā – “Harta”) 31. panta 2. punktā, un līdz ar to tās ir jāinterpretē, ņemot vērā šo pēdējo minēto (spriedums, 2021. gada 17. marts, *Academia de Studii Economice din București*, C-585/19, EU:C:2021:210, 37. punkts un tajā minētā judikatūra). No tā it īpaši izriet, ka šīs tiesību normas nevar tikt interpretētas šauri, negatīvi ietekmējot tiesības, kuras no šīs direktīvas izriet darba ņēmējam (spriedums, 2021. gada 9. marts, *Radiotelevizija Slovenija* (Izsaukuma gatavības laikposms nomaļā vietā), C-344/19, EU:C:2021:182, 27. punkts un tajā minētā judikatūra).
- 49 Šajā ziņā no Tiesas pastāvīgās judikatūras izriet, ka Direktīvas 2003/88 piemērošanas nolūkā “darba ņēmēja” jēdziens ir jādefinē saskaņā ar objektīviem kritērijiem, kas raksturo darba tiesiskās attiecības, ņemot vērā attiecīgo personu tiesības un pienākumus. Būtiska darba tiesisko attiecību iezīme ir tā, ka persona noteiktu laiku citas personas labā un tās vadībā veic darbus, par ko tā saņem atalgojumu. No tā izriet, ka darba tiesiskās attiecības paredz pakļautības saiknes esamību starp darba ņēmēju un viņa darba devēju. Šādas saiknes esamība ir jāvērtē katrā konkrētā gadījumā atbilstoši visiem elementiem un apstākļiem, kas raksturo starp pusēm esošās attiecības (spriedums, 2018. gada 20. novembris, *Sindicatul Familia Constanța* u.c., C-147/17, EU:C:2018:926, 41. un 42. punkts, kā arī tajos minētā judikatūra).
- 50 Šajā gadījumā nav strīda par to, ka pamatlietā aplūkotajā laikposmā B. K. saņēma atalgojumu un kā Slovēnijas armijas instruktors bija pakļautības attiecībās ar savu darba devēju iepriekšējā punkta izpratnē. No tā izriet, ka Direktīva 2003/88 *a priori* ir piemērojama viņa situācijai.
- 51 Treškārt, ir jānosaka, vai bruņoto spēku darbības kopumā vai vismaz dažas no tām ir jāizslēdz no Direktīvas 2003/88 piemērošanas jomas saskaņā ar tās 1. panta 3. punktu, lasot to kopsakarā ar LES 4. panta 2. punktu.

- 52 Direktīvas 2003/88 1. panta 3. punktā tās piemērošanas joma ir definēta ar atsauci uz Direktīvas 89/391 2. pantu. Saskaņā ar šīs pēdējās minētās direktīvas 2. panta 1. punktu tā attiecas uz “visām valsts un privātas darbības nozarēm”.
- 53 Tomēr Direktīvas 89/391 2. panta 2. punkta pirmajā daļā ir paredzēts, ka tā nav piemērojama, ja tā ir nenovēršamā pretrunā dažu valsts dienestu darbības īpatnībām, tostarp bruņotajos spēkos vai kādā īpašā civilās aizsardzības dienestā, un tā otrajā daļā ir precizēts, ka tādā gadījumā darba ņēmēju drošība un veselības aizsardzība, cik iespējams, jānodrošina, apzinoties šīs direktīvas izvirzītos mērķus.
- 54 Tādējādi ir jānosaka, vai bruņoto spēku darbības kopumā vai vismaz dažas no tām ir jāizslēdz no Direktīvas 2003/88 piemērošanas jomas, pamatojoties uz to, ka uz tām attiecas Direktīvas 89/391 2. panta 2. punkta pirmajā daļā paredzētais izņēmums, pienācīgi ņemot vērā, ka minētā piemērošanas joma ir jāinterpretē, respektējot LES 4. panta 2. punktu.
- 55 No Tiesas judikatūras izriet, ka Direktīvas 89/391 2. panta 2. punkta pirmajā daļā paredzētais izņēmums ir jāinterpretē tādā veidā, ka šī izņēmuma tvērums ir ierobežots ar to, kas ir strikti nepieciešams to interešu aizsardzībai, kuras tas ļauj dalībvalstīm aizsargāt (spriedumi, 2004. gada 5. oktobris, *Pfeiffer u.c.*, no C-397/01 līdz C-403/01, EU:C:2004:584, 54. punkts, kā arī 2020. gada 30. aprīlis, *Készenléti Rendőrség, C-211/19*, EU:C:2020:344, 32. punkts).
- 56 Turklāt kritērijs, kas izmantots Direktīvas 89/391 2. panta 2. punkta pirmajā daļā, lai no šīs direktīvas piemērošanas jomas un līdz ar to no Direktīvas 2003/88 piemērošanas jomas izslēgtu noteiktas darbības, ir balstīts nevis uz darba ņēmēju piederību pie kādas no šajā tiesību normā – to aplūkojot kopumā – norādītajām valsts dienesta nozarēm, bet gan vienīgi uz noteiktu īpašu uzdevumu, kurus veic šajā normā minētajās nozarēs strādājošie darba ņēmēji, specifiku, kas pamato izņēmumu no darba ņēmēju drošības un veselības aizsardzības noteikumiem, ņemot vērā absolūto nepieciešamību garantēt efektīvu sabiedrības aizsardzību (spriedums, 2018. gada 20. novembris, *Sindicatul Familia Constanța u.c.*, C-147/17, EU:C:2018:926, 55. punkts, kā arī tajā minētā judikatūra).
- 57 Tas, ka šīs darbības pēc savas būtības nepakļaujas darba laika plānojumam, ir viena no šīm īpašajām darbībām raksturīgajām īpatnībām, kas saskaņā ar Direktīvas 89/391 2. panta 2. punkta pirmo daļu attaisno izņēmumu no darba ņēmēju drošības un veselības aizsardzības noteikumiem (spriedums, 2018. gada 20. novembris, *Sindicatul Familia Constanța u.c.*, C-147/17, EU:C:2018:926, 64. punkts, kā arī tajā minētā judikatūra).
- 58 Direktīvas 89/391 2. panta 2. punkta pirmā daļa tādējādi ļauj nodrošināt to īpašo valsts dienesta darbību efektivitāti, kuru nepārtrauktība ir absolūti nepieciešama, lai nodrošinātu valsts pamatfunkciju efektīvu īstenošanu. Šī nepārtrauktības prasība ir novērtējama, ņemot vērā attiecīgās darbības specifiku (spriedums, 2018. gada 20. novembris, *Sindicatul Familia Constanța u.c.*, C-147/17, EU:C:2018:926, 65. un 66. punkts, kā arī tajos minētā judikatūra).
- 59 Šajā ziņā Tiesa, pirmām kārtām, ir nospriedusi, ka nepārtrauktības prasība attiecībā uz dienestiem, kas darbojas veselības, drošības un sabiedriskās kārtības jomā, nerada šķērslī tam, lai tad, kad šo dienestu darbības notiek parastajos apstākļos, tās varētu tikt organizētas, tostarp attiecībā uz šajos dienestos strādājošo darba ņēmēju darba laiku, un līdz ar to Direktīvas 89/391 2. panta 2. punkta pirmajā daļā paredzētais izņēmums šādiem dienestiem ir piemērojams tikai īpaši smagas un plaša mēroga situācijas gadījumā, kā, piemēram, dabas vai tehnoloģiskas katastrofas, atentāti vai lielas avārijas, kuru dēļ nepieciešams veikt neatliekamus pasākumus iedzīvotāju

dzīvības, veselības un drošības aizsardzībai un kuru pienācīga īstenošana būtu apgrūtināta, ja būtu jāievēro visi Direktīvas 2003/88 noteikumi. Šādos gadījumos ir jāatzīst absolūta prioritāte iedzīvotāju aizsardzības mērķim, kaitējot šīs direktīvas noteikumu ievērošanai, kurus uz laiku minētajos dienestos var neievērot (šajā nozīmē skat. spriedumus, 2018. gada 20. novembris, *Sindicatul Familia Constanța* u.c., C-147/17, EU:C:2018:926, 67. punkts, kā arī 2020. gada 30. aprīlis, *Készenléti Rendőrség*, C-211/19, EU:C:2020:344, 42. punkts un tajā minētā judikatūra).

- 60 Otrām kārtām, Tiesa ir nospriedusi, ka noteiktām īpašām valsts dienesta darbībām, pat ja tās tiek veiktas parastajos apstākļos, piemīt tik specifiskas iezīmes, ka to būtība ir nenovēršamā pretrunā tādai darba laika plānošanai, kurā būtu ievērotas Direktīvas 2003/88 prasības (spriedums, 2018. gada 20. novembris, *Sindicatul Familia Constanța* u.c., C-147/17, EU:C:2018:926, 68. punkts).
- 61 Tā tas it īpaši ir tādu darbību gadījumā, kuras, lai efektīvi izpildītu tām noteikto vispārējo interešu mērķi, var veikt tikai nepārtraukti un tikai tas pats darba ņēmējs, bez iespējas ieviest rotācijas sistēmu, kas ļautu ar regulāriem intervāliem piešķirt minētajam darba ņēmējam tiesības uz atpūtas laiku vai dienām pēc tam, kad viņš ir nostrādājis noteiktu darba stundu vai dienu skaitu (šajā nozīmē skat. spriedumus, 2018. gada 20. novembris, *Sindicatul Familia Constanța* u.c., C-147/17, EU:C:2018:926, 70.–74. punkts, kā arī 2020. gada 30. aprīlis, *Készenléti Rendőrség*, C-211/19, EU:C:2020:344, 43. un 44. punkts).
- 62 Šādas darbības saskaņā ar Direktīvas 89/391 2. panta 2. punkta pirmo daļu ir pilnībā jāizslēdz no Direktīvas 2003/88 piemērošanas jomas.
- 63 Šajā gadījumā ir jānosaka, kādā mērā šī sprieduma 57.–61. punktā atgādinātā judikatūra ir piemērojama bruņoto spēku locekļu darbībām, ņemot vērā, kā tas ir uzsvērts šī sprieduma 43. un 45. punktā, ka ir jāraugās, lai Direktīvas 2003/88 piemērošana tiem neietekmētu dalībvalstu galveno funkciju pienācīgu izpildi LES 4. panta 2. punkta izpratnē.
- 64 Šajā ziņā, pirmkārt, ir jānorāda, ka Direktīvas 89/391 2. panta 2. punkta pirmā daļa nevar tikt interpretēta tādējādi, ka dalībvalstu bruņoto spēku locekļi pilnībā un pastāvīgi ir izslēgti no Direktīvas 2003/88 piemērošanas jomas.
- 65 Kā atgādināts šī sprieduma 55., 56. un 58. punktā – lai gan Direktīvas 89/391 2. panta 2. punkta pirmā daļa ir vērsta uz to, lai saglabātu valsts pamatfunkciju efektīvu izpildi, tā ir jāinterpretē šauri un tās mērķis ir no šīs direktīvas piemērošanas jomas un līdz ar to no Direktīvas 2003/88 piemērošanas jomas izslēgt nevis atsevišķas civildienesta nozares, aplūkotas kopumā, bet gan – to specifiskā rakstura dēļ – tikai atsevišķas darbību kategorijas šajās nozarēs.
- 66 Pirmām kārtām, Tiesa jau ir nospriedusi, ka Direktīvas 89/391 2. panta 2. punkta pirmā daļa nevar pamatot to, ka valsts iestāžu darbinieki, kas nav civilpersonāls, pilnībā tiek izslēgti no šīs direktīvas piemērošanas jomas (šajā nozīmē skat. spriedumu, 2006. gada 12. janvāris, Komisija/Spānija, C-132/04, nav publicēts, EU:C:2006:18, 30.–40. punkts).
- 67 Turklāt, kā ģenerālvokāts būtībā ir norādījis secinājumu 88. zemsvītras piezīmē, īpašie izņēmumi attiecībā uz militārpersonām, kas ir skaidri paredzēti gan Direktīvas 89/656 2. panta 2. punkta c) apakšpunktā, gan Direktīvas 2013/35 10. panta 1. punkta b) apakšpunktā, būtu bijuši bezvērtīgi, ja bruņoto spēku locekļi Direktīvas 89/391 2. panta 2. punkta pirmajā daļā būtu

vispārīgi izslēgti no šīs pēdējās minētās direktīvas piemērošanas jomas. Šajā 2. panta 2. punkta pirmajā daļā ir arī noteikta Direktīvu 89/656 un 2013/35 piemērošanas joma, kā tas izriet attiecīgi no Direktīvas 89/656 1. panta 2. punkta un Direktīvas 2013/35 1. panta 6. punkta.

- 68 Otrām kārtām, kā ģenerālvokāts būtībā ir norādījis secinājumu 82. un 83. punktā, nevar uzskatīt, ka visām militārpersonu veiktajām darbībām ir tādas īpatnības, ka tās nepieļauj jebkādu darba laika plānošanu, kurā tiktu ievērotas Direktīvā 2003/88 paredzētās prasības.
- 69 Gluži pretēji, dažas darbības, ko var veikt bruņoto spēku locekļi, kā, piemēram, darbības, kas saistītas tostarp ar administratīviem, uzturēšanas, remonta, veselības aprūpes, kārtības uzturēšanas vai kriminālvajāšanas dienestiem, nevar tikt pilnībā izslēgtas no Direktīvas 2003/88 piemērošanas jomas.
- 70 Nav strīda par to, ka šādas darbības principā ietilpst šīs direktīvas piemērošanas jomā, ja tās līdzīgos apstākļos veic civildienesta darbinieki, kuriem nav militārā statusa.
- 71 Jāatgādina, ka Direktīvas 89/391 2. panta 2. punkta pirmajā daļā paredzētais izņēmums vienādi ir piemērojams visiem darba ņēmējiem, kuri veic identiskas īpašas darbības sabiedrības labā (šajā nozīmē skat. spriedumu, 2018. gada 20. novembris, *Sindicatul Familia Constanța* u.c., C-147/17, EU:C:2018:926, 59. punkts).
- 72 Turklāt, lai gan ir taisnība, ka uz ikvienu militārpersonu attiecas tāda pieejamības prasība, ka ir jābūt iespējai viņu ļoti īsā termiņā iesaistīt darbībā, Direktīvā 2003/88 paredzēto noteikumu piemērošana šai militārpersonai šī sprieduma 69. punktā minēto darbību laikā tomēr nav pretrunā šādas pieejamības prasības faktiskai ievērošanai vismaz tik ilgi, kamēr šīs darbības netiek veiktas militārās operācijas ietvaros, tostarp sagatavošanās laikā tieši pirms tās.
- 73 Ņemot to vērā, otrkārt, no šī sprieduma 59. punktā atgādinātās judikatūras, pirmām kārtām, izriet, ka tad, ja bruņoto spēku locekļi saskaras ar īpaši smagām un plaša mēroga situācijām šīs judikatūras izpratnē, to darbības ir izslēgtas no Direktīvas 2003/88 piemērošanas jomas saskaņā ar tās 1. panta 3. punktu, lasot to kopsakarā ar Direktīvas 89/391 2. panta 2. punkta pirmo daļu.
- 74 Tas tā ir tad, ja, ņemot vērā visu atbilstošo apstākļu smagumu un mērogu, šķiet, ka nav iespējams aizsargāt iedzīvotājus, organizējot bruņoto spēku darbības tādā veidā, lai katrs to loceklis varētu izmantot Direktīvā 2003/88 paredzētās garantijas darba laika un atpūtas laika jomā, it īpaši, izmantojot darbinieku rotācijas mehānismu (pēc analogijas skat. spriedumu, 2020. gada 30. aprīlis, *Készenléti Rendőrség*, C-211/19, EU:C:2020:344, 47.–50. punkts).
- 75 Otrām kārtām, no šī sprieduma 60. punktā atgādinātās judikatūras var secināt, ka noteiktas militāro darbību kategorijas pilnībā ir izslēgtas no Direktīvas 2003/88 piemērošanas jomas, ja šīs darbības ir tik specifiskas, ka tās nenovēršami un pastāvīgi liedz ievērot šajā direktīvā noteiktās prasības.
- 76 Tā tas ir attiecībā uz darbībām, ko veic bruņoto spēku locekļi, kuri to augstās kvalifikācijas vai tiem uzticēto uzdevumu ārkārtēji sensitīvā rakstura dēļ tikai ar lielām grūtībām var tikt aizstāti ar citiem bruņoto spēku locekļiem, izmantojot rotācijas sistēmu, kas ļautu nodrošināt gan Direktīvā 2003/88 paredzēto maksimālo darba laika un atpūtas laikposmu ievērošanu, gan tiem uzticēto būtisko uzdevumu pienācīgu izpildi.

- 77 Treškārt, ir jānorāda, ka visas militārpersonas, kas tiek aicinātas piedalīties operācijās ar dalībvalsts bruņoto spēku militāru iesaistīšanos, neatkarīgi no tā, vai tā notiek pastāvīgi vai laiku pa laikam tās robežās vai ārpus tām, veic darbību, kas saskaņā ar Direktīvas 2003/88 1. panta 3. punktu, lasot to kopsakarā ar Direktīvas 89/391 2. panta 2. punkta pirmo daļu un ņemot vērā LES 4. panta 2. punktu, pēc sava rakstura ir pilnībā izslēgta no Direktīvas 2003/88 piemērošanas jomas.
- 78 Proti, Direktīvā 2003/88 paredzēto prasību ievērošana šo operāciju laikā radītu būtisku risku to sekmīgam iznākumam – kas nozīmē, ka ir jābūt iespējai pieprasīt visu attiecīgo bruņoto spēku locekļu pilnīgu iesaistīšanos ilgā laika posmā, – un līdz ar to arī pienācīgai valsts drošības saglabāšanas vai dalībvalstu teritoriālās integritātes nodrošināšanas būtisko uzdevumu izpildei.
- 79 Šajā kontekstā ir jāņem vērā iespējamā savstarpējā atkarība, kas pastāv ne tikai starp minētajām operācijām, bet arī citām bruņoto spēku locekļu veiktajām darbībām, kurām šīs direktīvas normu piemērošana, nosakot attiecīgajām iestādēm pienākumu ieviest rotācijas vai darba laika plānošanas sistēmu, varētu būt šīm operācijām vienīgi nelabvēlīga – pretēji LES 4. panta 2. punkta prasībām. Līdz ar to, ja tas ir nepieciešams faktisko militāro operāciju sekmīgai norisei, nevar izslēgt, ka noteiktas bruņoto spēku darbības, kas ar tām nav tieši saistītas, šo operāciju laikā arī neietilpst Direktīvas 2003/88 piemērošanas jomā.
- 80 Turklāt Direktīvas 2003/88 1. panta 3. punktā, lasot to kopā ar Direktīvas 89/391 2. panta 2. punkta pirmo daļu un ņemot vērā LES 4. panta 2. punktu, tāpat ir prasīts no Direktīvas 2003/88 piemērošanas jomas izslēgt visas darbības, kas ietilpst sākotnējā militārajā apmācībā, kurai ir jāpielīdzina obligātais militārais dienests, vai operatīvās mācības, kurās regulāri jāpiedalās bruņoto spēku locekļiem.
- 81 Kā ir norādījusi Francijas valdība, lai nodrošinātu bruņoto spēku operatīvo efektivitāti, militārpersonām to sākotnējās apmācības un operatīvo mācību laikā ir jāvar saskarties ar situācijām, kas ļauj, cik vien iespējams, atkārtot nosacījumus, tostarp visekstrēmākos, kādos notiek faktiskas militāras operācijas. Šāds leģitīms mērķis nevarētu tikt sasniegts, ja Direktīvā 2003/88 paredzētie noteikumi par darba laika organizēšanu būtu jāievēro šīs sākotnējās apmācības un šo operatīvo mācību laikā.
- 82 Turklāt, nosakot militārpersonām šādas apmācības un treniņu prasības, dalībvalstis arī raugās, lai šo militārpersonu veselība un drošība tiek vislabāk aizsargāta bruņoto spēku faktisko operāciju laikā, ciktāl šīs prasības ļauj tām iegūt un saglabāt augstu izturības līmeni, saskaroties ar skarbiem dzīves apstākļiem.
- 83 Apstākļi, ka sākotnējā apmācība, operatīvās mācības un faktiskās militārās operācijas notiek miera laikā, neietekmē secinājumu, ka šīm darbībām ir jābūt pilnībā izslēgtām no Direktīvas 2003/88 piemērošanas jomas. Uzdevumus, kurus uzņemas bruņotie spēki, lai saglabātu valsts drošību un teritoriālo integritāti, ir jāspēj pilnībā realizēt pat miera laikā.
- 84 Jāpiebilst, ka tikai katras dalībvalsts ziņā – ņemot vērā it īpaši apdraudējumu, ar ko tā sastopas, tās starptautisko atbildību vai īpašo ģeopolitisko kontekstu – ir veikt militārās operācijas, ko tā uzskata par atbilstošām, un noteikt sākotnējās apmācības un operatīvo mācību intensitāti, ko tā uzskata par lietderīgām minēto operāciju pienācīgai izpildei, un šajā ziņā nav iespējama nekāda Tiesas kontrole, jo šie jautājumi ir uzskatāmi par tādiem, kas – kā norādīts šā sprieduma 38. punktā – neietilpst Savienības tiesību piemērošanas jomā.

- 85 Šajā gadījumā iesniedzējtiesai ir jānosaka, vai uz B. K. nodrošināto dežūras darbību attiecas kāds no šī sprieduma 73.–83. punktā minētajiem gadījumiem. Ja tas tā nav, šī darbība ir uzskatāma par tādu, kas ietilpst Direktīvas 2003/88 piemērošanas jomā. Šajā ziņā nevar izslēgt – ņemot vērā Tiesas rīcībā esošos lietas materiālus –, ka šī tiesa var uzskatīt, ka tāda dežūras darbība kā pamatlīnētā ir faktiskā militāra operācija un tādējādi neietilpst šīs direktīvas piemērošanas jomā.
- 86 Visbeidzot ir jāprecizē, ka pat tad, ja militārpersonas veic darbības, kas pilnībā ietilpst Direktīvas 2003/88 piemērošanas jomā, tajā – pretēji Francijas valdības apgalvotajam – ir ietverti ar šo direktīvu noteiktie izņēmumi no tajā paredzētajām tiesībām, uz kuriem dalībvalstis var atsaukties attiecībā uz šīm militārpersonām.
- 87 Tā tas katrā ziņā ir attiecībā uz minētās direktīvas 17. panta 3. punkta b) un c) apakšpunktu, kuros būtībā ir atļauts ar noteiktiem nosacījumiem pieļaut atkāpes no tās 3., 4., 5., 8. un 16. panta gan tādu drošības un novērošanas darbību gadījumā, kas pieprasa pastāvīgu klātbūtni, lai aizsargātu īpašumu un personas, gan tādu darbību gadījumā, kurās ir vajadzīga nepārtraukta apkalpošana vai ražošana.
- 88 No visiem iepriekš minētajiem apsvērumiem izriet, ka Direktīvas 2003/88 1. panta 3. punkts, lasot to kopsakarā ar LES 4. panta 2. punktu, ir jāinterpretē tādējādi, ka militārpersonas veikta dežūras darbība ir izslēgta no šīs direktīvas piemērošanas jomas:
- vai nu tad, ja šī darbība notiek tās sākotnējās apmācības, operatīvo mācību vai faktiskas militāras operācijas ietvaros,
 - vai arī tad, ja šī darbība ir tik specifiska, ka tā nepieļauj darbinieku rotācijas sistēmu, kas ļautu nodrošināt atbilstību šīs direktīvas prasībām,
 - vai arī tad, ja, ņemot vērā visus atbilstošos apstākļus, jākonstatē, ka šī darbība tiek veikta tādu ārkārtēju notikumu kontekstā, kuru smaguma un mēroga dēļ ir jāveic pasākumi, kas ir absolūti nepieciešami sabiedrības dzīvības, veselības un drošības aizsardzībai, un to pienācīga izpilde tiktu apdraudēta, ja būtu jāievēro visi šajā direktīvā paredzētie noteikumi,
 - vai arī tad, ja šīs direktīvas piemērošana šādai darbībai, uzliekot pienākumu attiecīgajām iestādēm ieviest rotācijas vai darba laika plānošanas sistēmu, varētu notikt, tikai kaitējot pienācīgai faktiskai militāro darbību izpildei.

Par otro jautājumu

- 89 Vispirms ir jāprecizē, ka, atbildot uz iesniedzējtiesas uzdoto otro jautājumu, vārdkopa “dežūras laikposms” tiks izmantota, lai apzīmētu visus laikposmus, kad militārpersona dežūras laikā vienīgi ir savu augstākstāvošo amatpersonu rīcībā, faktiski neveicot uzraudzības funkcijas.
- 90 Turklāt ir jāuzsver, ka no iesniedzējtiesas nolēmuma izriet, ka pamatlīnētā attiecas tikai uz darba samaksu par B. K. nodrošinātajiem dežūru laikposmiem kā par virsstundām.
- 91 Līdz ar to, lai iesniedzējtiesai sniegtu lietderīgu atbildi, otrais jautājums ir jāpārformulē un jāuzskata, ka ar to iesniedzējtiesa būtībā vēlas noskaidrot, vai Direktīvas 2003/88 2. pants ir jāinterpretē tādējādi, ka tajā ir prasīts, lai dežūras laikposms, kad militārpersonai ir jāatrodas kazarmās, kurās tā ir norīkota, tur neveicot faktisku darbu, šīs militārpersonas darba samaksas noteikšanas par šo laikposmu mērķiem tiktu uzskatīts par darba laiku.

- 92 Vēl ir jāprecizē, ka atbildei uz šo jautājumu pamatlietā būs nozīme tikai gadījumā, ja iesniedzējtiesa nonāktu pie secinājuma, ka pamatlietā aplūkotā dežūras darbība nav izslēgta no Direktīvas 2003/88 piemērošanas jomas.
- 93 Ņemot vērā šos ievada precizējumus, pirmkārt, ir jāatgādina, ka jēdzienā “darba laiks” Direktīvas 2003/88 izpratnē ietilpst visi dežūras laikposmi, kad darba ņēmējam noteiktie ierobežojumi ir tāda rakstura, ka tie objektīvi un būtiski ietekmē pēdējā minētā iespēju šajos laikposmos brīvi rīkoties ar laiku, kurā viņa profesionālie pakalpojumi netiek pieprasīti, un veltīt šo laiku pašam savām interesēm. Turpretim, ja darba ņēmējam konkrētā dežūras laikposmā noteiktie ierobežojumi nesasniedz šādu intensitātes pakāpi un ļauj viņam rīkoties ar savu laiku un nodoties pašam savām interesēm bez lieliem ierobežojumiem, “darba laiks” šīs direktīvas piemērošanas nolūkā ir tikai laiks, kas ir saistīts ar šādā laikposmā attiecīgā gadījumā faktiski īstenoto darbu (spriedums, 2021. gada 9. marts, *Radiotelevizija Slovenija* (Izsaukuma gatavības laikposms nomaļā vietā), C-344/19, EU:C:2021:182, 37. un 38. punkts, kā arī tajos minētā judikatūra).
- 94 Attiecībā uz dežūras laikposmiem darba vietā, kuri – kā šajā gadījumā – nesakrīt ar darba ņēmēja dzīvesvietu, noteicošais faktors, lai uzskatītu, ka pastāv jēdziena “darba laiks” Direktīvas 2003/88 izpratnē raksturīgie elementi, ir tas, ka darba ņēmējs ir spiests fiziski atrasties darba devēja noteiktajā vietā un būt pieejams darba devējam, lai vajadzības gadījumā varētu nekavējoties sniegt pakalpojumus; jāprecizē, ka darba vieta ir jāsaprot kā ikviena vieta, kurā darba ņēmējam ir jāveic darbs pēc darba devēja rīkojuma, tostarp tad, ja šī vieta nav vieta, kur viņš pastāvīgi veic profesionālo darbību. Tā kā šādā dežūras laikposmā darba ņēmējam nākas uzturēties prom no savas sociālās un ģimenes vides un viņam nav lielu iespēju rīkoties ar laiku, kurā viņa profesionālie pakalpojumi netiek pieprasīti, šis laikposms kopumā ir jākvalificē kā “darba laiks” šīs direktīvas izpratnē neatkarīgi no darba ņēmēja faktiski veiktā darba minētajā laikposmā (spriedums, 2021. gada 9. marts, *Radiotelevizija Slovenija* (Izsaukuma gatavības laikposms nomaļā vietā), C-344/19, EU:C:2021:182, 33.–35. punkts un tajos minētā judikatūra).
- 95 No iepriekš minētā izriet, ka – pieņemot, ka Direktīva 2003/88 tai ir piemērojama, – militārpersonai noteiktais dežūras laikposms, kas nozīmē tās nepārtrauktu uzturēšanos darba vietā, ir jāuzskata par darba laiku šīs direktīvas 2. panta 1. punkta izpratnē, ja šī darba vieta nesakrīt ar šīs militārpersonas dzīvesvietu.
- 96 Otrkārt, ir tomēr jāatgādina, ka, izņemot Direktīvas 2003/88 7. panta 1. punktā paredzēto īpašo gadījumu saistībā ar apmaksātu ikgadējo atvaļinājumu, šajā direktīvā ir reglamentēti vienīgi atsevišķi darba laika organizēšanas aspekti, lai nodrošinātu darba ņēmēju drošības un veselības aizsardzību, un līdz ar to šī direktīva principā nav piemērojama darba ņēmēju atalgojumam (spriedums, 2021. gada 9. marts, *Radiotelevizija Slovenija* (Izsaukuma gatavības laikposms nomaļā vietā), C-344/19, EU:C:2021:182, 57. punkts un tajā minētā judikatūra).
- 97 Tādējādi uz darba ņēmēju atalgojuma par dežūras laikposmiem veidu attiecas nevis Direktīva 2003/88, bet gan atbilstīgās valsts tiesību normas. Līdz ar to šai direktīvai nav pretrunā tāda dalībvalsts tiesiskā regulējuma, darba koplīguma vai darba devēja lēmuma piemērošana, ar ko, atalgojot par dežūru, atšķirīgi tiek ņemti vērā laikposmi, kuros faktiski ir veikts darbs, un laikposmi, kuros nekāds faktiskis darbs nav veikts, pat ja šie laikposmi kopumā ir jāuzskata par “darba laiku” minētās direktīvas piemērošanas nolūkā (spriedums, 2021. gada 9. marts, *Radiotelevizija Slovenija* (Izsaukuma gatavības laikposms nomaļā vietā), C-344/19, EU:C:2021:182, 58. punkts, kā arī tajā minētā judikatūra).

- 98 No visiem iepriekš minētajiem apsvērumiem izriet, ka Direktīvas 2003/88 2. pants ir jāinterpretē tādējādi, ka tam nav pretrunā tas, ka dežūras laikposms, kad militārpersonai ir jāuzturas kazarmās, kurās tā ir norīkota, tur neveicot faktisku darbu, tiek atalgots atšķirīgā veidā nekā dežūras laikposms, kad tā faktiski veic darbu.

Par tiesāšanās izdevumiem

- 99 Attiecībā uz pamatlietas pusēm šī tiesvedība ir stadija procesā, kuru izskata iesniedzējtiesa, un tā lemj par tiesāšanās izdevumiem. Izdevumi, kas radušies, iesniedzot apsvērumus Tiesai, un kas nav minēto pušu izdevumi, nav atlīdzināmi.

Ar šādu pamatojumu Tiesa (virspalāta) nospriež:

- 1) Eiropas Parlamenta un Padomes Direktīvas 2003/88/EK (2003. gada 4. novembris) par konkrētiem darba laika organizēšanas aspektiem 1. panta 3. punkts, to skatot kopsakarā ar LES 4. panta 2. punktu, ir jāinterpretē tādējādi, ka militārpersonas veikta dežūras darbība ir izslēgta no šīs direktīvas piemērošanas jomas:
 - vai nu tad, ja šī darbība notiek tās sākotnējās apmācības, operatīvo mācību vai faktiskas militāras operācijas ietvaros,
 - vai arī tad, ja šī darbība ir tik specifiska, ka tā nepieļauj darbinieku rotācijas sistēmu, kas ļautu nodrošināt atbilstību šīs direktīvas prasībām,
 - vai arī tad, ja, ņemot vērā visus atbilstošos apstākļus, jākonstatē, ka šī darbība tiek veikta tādu ārkārtēju notikumu kontekstā, kuru smaguma un mēroga dēļ ir jāveic pasākumi, kas ir absolūti nepieciešami sabiedrības dzīvības, veselības un drošības aizsardzībai, un to pienācīga izpilde tiktu apdraudēta, ja būtu jāievēro visi šajā direktīvā paredzētie noteikumi,
 - vai arī tad, ja šīs direktīvas piemērošana šādai darbībai, uzliekot pienākumu attiecīgajām iestādēm ieviest rotācijas vai darba laika plānošanas sistēmu, varētu notikt, tikai kaitējot pienācīgai faktisko militāro darbību izpildei.
- 2) Direktīvas 2003/88 2. pants ir jāinterpretē tādējādi, ka tam nav pretrunā tas, ka dežūras laikposms, kad militārpersonai ir jāuzturas kazarmās, kurās tā ir norīkota, tur neveicot faktisku darbu, tiek atalgots atšķirīgā veidā nekā dežūras laikposms, kad tā faktiski veic darbu.

[Paraksti]